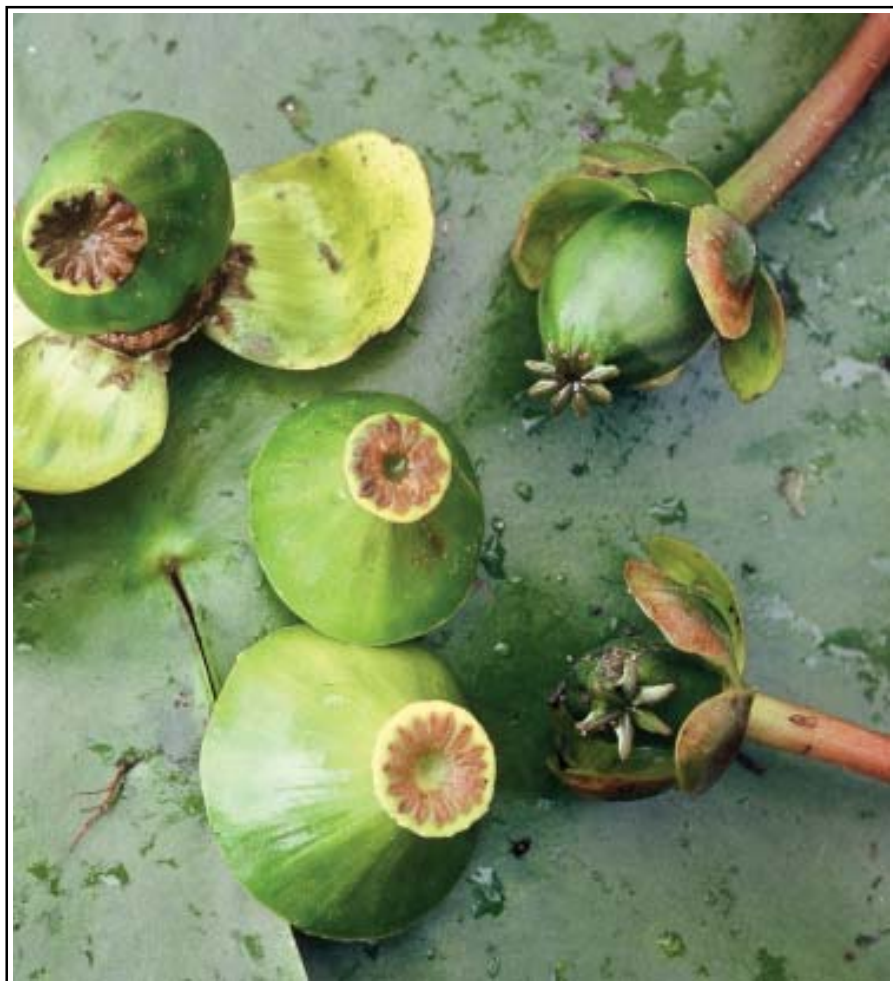

Växter

I HÄLSINGLAND OCH GÄSTRIKLAND

Nr 3 2007 Årg. 25

Växter i Hälsingland och Gästrikland (VÄX) ges ut av Gävleborgs Botaniska Sällskap (GÄBS), lokalförening av Svenska Botaniska Föreningen (SBF). VÄX kommer ut med fyra nummer årligen (vinter, vår och höst).

Du blir medlem i GÄBS och erhåller VÄX genom att betala in årsavgiften på GÄBS postgirokonto 57 58 11 - 5. Årsavgiften för 2007 är 150 kr. I denna avgift ingår medlemskap i SBF. För familjemedlemskap är årsavgiften 25 kr (inkluderar ej VÄX).

SBF:s årsavgift för 2007 är 295 kr, inkluderande prenumeration på SBT. Postgiro 48 79 11-0.

Adressändringar och medlemsregistrering: Birgitta Wannberg Skindravägen 15, 822 91 Alfta. 0271/100 51. birgitta.wannberg@particleoptics.se

Önskemål och bidrag i alla former för kommande VÄX mottages tacksamt av redaktionen:

Anders Delin, Kulgatan 40, 811 71 Järbo, 0290/700 87, anders.delin@naturskyddsforeningen.se
Birgitta Hellström, Ringv. 35, 818 41 Forsbacka, 026/359 60, birgitta.m.hellstrom@telia.com

GÄBS styrelse 2007

Ordförande	Peter Ståhl	Majvägen 30	806 32 Gävle	026/18 72 78
Vice ordf.	Björn Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
Sekreterare	Magnus Andersson	Lillhammarvägen 3	824 40 Hudiksvall	0650/54 89 88
Kassör	Birgitta Wannberg	Skindravägen 15	822 91 Alfta	0271/100 51
	Anders Delin	adress enligt ovan		
	Birgitta Hellström	adress enligt ovan		
	Barbro Risberg	Hagmarksgatan 44	813 33 Hofors	0290/76 58 20
Suppleant	Maj Johansson	Bäckan 682	820 46 Ramsjö	0651/930 21
Suppleant	Magnus Bergström	Stortjärnan 9286	762 96 Rimbo	0175/734 16

Valberedning: Torbjörn Alsing 0278/30019, Ulf Svahn och Sven Norman.

GÄBS bildades i Gävle den 7 februari 1982. Sällskapetets syften är:

1. Att sammanföra människor, som är intresserade av botanik i allmänhet eller någon av botanikens många specialgrenar, och verka för spridandet av kunskaper inom dessa områden.
2. Att utforska florans i Gävleborgs län.
3. Att verka för skydd och vård av hotade växter och växtsamhällen i länet.

I Hälsingland bedrivs projektet "Hälsinglands flora" med Anders Delin som ledare och Björn Wannberg som rapportmottagare för hotade arter. I Gästrikland pågår projektet "Gästriklands flora" med Peter Ståhl som ledare, Birgitta Hellström som handhavare av florarutor och Ove Lennström som rapportmottagare för hotade arter.

GÄBS har 275 medlemmar och 20 familjemedlemmar. (2007-08-26).

GÄBS hemsidesadress är: <http://www.sbf.c.se/GABS/>

Webmaster är Magnus Bergström (magnus.bergstrom@norrtalje.se)

Omslagsbild: Gul näckros *Nuphar lutea* och dvärgnäckros *N. pumila*, frukter. Foto: Anders Delin

En bevarad och en skövlad sötgräslokal i Järvsö

Anders Delin

Jag hade uppdrag att genomföra i Järvsö 19-21 juli 2007 och passade på att besöka en känd och några oinventerade platser när jag hade tid över. Jag ville se hur det stod till med den mycket rika sötgräslokal *Cinna latifolia* som Lennart Stenberg fann 1990 vid bäcken från Stormyran till Orsmilen. Jag fann att den gamla granskogen *Picea abies* där stod kvar och att där fanns hundratals plantor av sötgräs med mer eller mindre utsprungna vipor med blommor i knopp. Plantorna stod från 683620 151467 till 683613 151453, alltså längs en 160 meter lång sträcka, ungefär som jag minns platsen från 1990.

Bäcken till Orsmilen löper inte i någon ravin, utan i flera parallella mer eller mindre vattenfyllda fåror, och det är sannolikt att den kan ändra sitt lopp något på grund av att vissa fåror blockeras av sten eller bråte vid extrema flöden. Det fanns rester av en av vatten uppkastad större stensamling på ett ställe. Bäcken hade också delvis ändrat sitt lopp kort tid före 1990 på grund av traktorkörning. De då befintliga hjulspåren såg man nu inte så tydligt, och de har inte ödelagt lokalen. Sötgräset växte både i för tillfället torra fåror och på block och andra upphöjningar vid rinnande vatten.

På Skogsstyrelsens karta över nyckelbiotoper finns området inlagt, med informationen "höga botaniska värden". Det är dock inte inlöst som biotop-

skyddsområde och inte markerat i terrängen. Det finns kanske hopp om att detta skogsparti med sin gamla skog och även för övrigt rika flora får stå orört av avverkningar.

En ny sötgräslokal – men kalavverkad

Jag fortsatte in på vägen som löper västerut längs nedre delen av Bondarvsvallsbergets nordsluttning. Längs hela sträckan från 683889 151053 till 683912 150990 sipprar vatten ut från sluttningen i en mängd surdråg, källor och små bäckar omgivna av granskog, som på de flesta ställen är tämligen gammal. På de flesta våta ställen finns massor av lundarv *Stellaria nemorum*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, kärrgröe *Poa trivialis* och andra källväxter, synliga från vägen. Torta *Cicerbita alpina* står här och där.

Vid 683912 150990 finns ett några år gammalt hygge, som vid mitt besök den 20 juli lyste gult av gullris *Solidago virgaurea*. På närmare håll syntes mängder av hässlebrodd *Milium effusum*, ända upp till 2 meter hög. Torta fanns på många ställen. Granplantor *Picea abies* hade nyligen planterats. Mjölkört *Epilobium angustifolium* och kruståtel *Deschampsia flexuosa* var ovanliga och piprör *Calamagrostis arundinacea*, bergkorsört *Senecio sylvaticus* och toppdån *Galeopsis bifida* syntes inte till alls. Det var alltså ett hygge med ovanlig vegeta-

tion. Därför kanske det inte var så oväntat att finna trolldruva *Actaea spicata*, skogstry *Lonicera xylosteum* och måbär *Ribes alpinum* där, men en stor överraskning att även sötgräs fanns. De mellan hundra och tvåhundra plantorna av sötgräs fanns i mittpartiet av hygget, där vänderot *Valeriana sambucifolia* växte rikligt i ett stråk. Vid närmare granskning fanns där en vid besöket torr bäckfåra, delvis övertäckt av hyggesris. Lokalens utsträckning är från ungsbogen som gränsar till hygget i dess södra kant, vid 683901 150986 till ca 10 meter från vägen, vid 683912 150990.

Många av sötgräsplantorna var stora, extra bredbladiga, och hade nyss utvecklade vippor som också var större och rikblommigare än i slutna skog. Blommorna var i knopp. Som vanligt växte sötgräset helst ensamt, utan konkurrens av andra arter, t.ex. på jord som blivit naken i samband med avverkningen eller vid högvatten i bäcken. Det växte också tillsammans med låga örter på små block eller andra upphöjningar nära bäckfåran. Sötgräset tycks även på denna lokal undvika andra gräsarter, här framför allt hässlebrodd och brunrör *Calamagrostis purpurea*.

Såvitt jag vet har ingen tidigare rapporterat sötgräs från denna lokal. Platsen är inte markerad som nyckelbiotop eller område med höga naturvärden på Skogsstyrelsens kartor. Området avverkades sannolikt i okunnighet om att det rödlistade gräset växte där. Om man hade vetat att sötgräs växte på detta ställe skulle avverkningen troligen ha kunnat hindras.

Framtiden för sötgräset på denna lokal är oviss. Mina erfarenheter från Älvåsbäckravinen i Hassela är inte uppmuntrande. Tjugotre år efter avverkning var arten borta från ett avsnitt av ravinen där den fanns i slutna granskog före avverkningen.

Första åren efter en avverkning gynnas *Cinna* av minskad konkurrens om ljus och näring, och plantorna blir både fler, större och mer rikblommande. Detta har jag sett även i Älvåsbäckravinen. Det är i detta stadium som sötgräset befinner sig år 2007 på lokalen på Bodarvsvallsberget. Det tycks vara slyskogsfasen som är det största hotet mot sötgräset. Den kommer att inträffa under de närmaste 10-20 åren. Sötgräsets utveckling på denna lokal borde följas i detalj. Vårt växtekologiska vetande skulle här kunna ökas betydligt. Om populationsstorleken skulle minska kunde man göra lämpliga åtgärder för att rädda gräset. Om sötgräset överlever den gjorda avverkningen borde skogsbruk på platsen i framtiden undvikas och området skyddas med biotopskyddspengar. Det är Skogsstyrelsens och markägarens ansvar att vårda detta skogsavsnitt på rätt sätt.

Sötgräset är ett av våra sällsyntaste skogsgräs och troligen ett av de mest känsliga för avverkning. Det finns långt från människoboningar i de mest otillgängliga skogarna och kunde gärna få symbolisera den orörda skogen. Huldregras är dess norska namn, mer talande än det svenska. Varje lokal för sötgräs i Sverige förtjänar särskild uppmärksamhet och varje enskild planta, för de är vanligen inte så många på de lokaler vi känner till.

Förvildade vilda växter på Ingemar Eckards tomt i Älvkarlhed

Anders Delin

Ingemar Eckard i Älvkarlhed, Ovanåker, var en botanist som tog hem växter från skogen och planterade dem på sin tomt i en bördig nordsluttning i Sörbacken. Han var skogsvaktare och kom alltså i nära kontakt med många naturmiljöer, och han gjorde nog även en del längre resor för att hitta arter som han gärna ville pryda sin trädgård med.

Jag besökte honom den 14 juli 1992 för att se hans mycket innehållsrika samling av ovanliga arter och för att fråga honom om han ville dela med sig av sin rika kunskap om dem och deras vilda växtplatser till hälsingefloraprojektet. Tyvärr ville han inte det. Om det inte hade varit för trädgården skulle större delen av hans erfarenheter ha följt honom i graven. Hans son Curt bor i samma hus och har tagit vara på vissa delar av det botaniska fadersarvet, men mest ute i skogen och nästan inte alls på tomten. Tomten har därför nu en alldeles förvildad flora som bjuder på överraskningar och en hel del exempel på växtekologi. Jag besökte Curt under ett par timmar den 19 juli 2007 och försökte få en uppfattning om de förändringar som har ägt rum på tomten.

Största delen av tomten är bördig fuktig mark och i kanten av den löper ett litet surdråg. Över denna del breder stora lövträd och några barrträd ut sina kronor. Störst är några aspar *Populus tremula*, varav ett par är döda eller döende. Ingemar planterade även ask *Fraxinus*

excelsior, alm *Ulmus glabra*, lönn *Acer platanoides*, lind *Tilia cordata*, hästkastanj *Aesculus hippocastanum* och några andra träd och buskar, ett eller ett par träd av varje slag, och dessa är nu omkring femtioåriga och har på denna bördiga mark blivit 20-30 cm grova och höga träd, dock överskuggade av asparna. En mindre, övre del av tomten är en tämligen torr backe, där det också är färre träd.

Kanske försvunna

Vissa av Ingemar Eckards inplanteringar hade tagit över, andra lyckades jag inte återfinna. Särskilt i den örtdjungen som täcker den bördiga fuktiga marken var överblicken dålig och många av de små och konkurrenssvaga arterna troligen chanslösa. Jag gjorde år 1992 ingen uppdelning mellan den fuktiga skuggiga delen och den torra öppna. Då antecknade jag blåsuga *Ajuga pyramidalis*, svartbräken *Asplenium trichomanes*, låsbräken *Botrychium lunaria*, höstlåsbräken *B. multifidum*, bäckbräsma *Cardamine amara*, hårstarr *Carex capillaris*, flera andra lågvuxna starrarter, dvärghäxört *Circaea alpina*, grönkulla *Dactylorhiza viride*, guckusko *Cypripedium calceolus*, blåeld *Echium vulgare*, smalfräken *Equisetum variegatum*, gräsupp *Eriophorum latifolium*, myska *Galium odoratum*, myskmåra *G. triflorum*, en gentiana, troligen fältgentiana *Gentiana campestris*, brudsporre *Gymnadenia*

conopsea, vitplister *Lamium album*, spindelblomster *Listera cordata*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, knottblomster *Microstylis monophyllus*, sumpförgätmigej *Myosotis laxa*, äkta förgätmigej *M. scorpioides*, kung Karls spira *Pedicularis sceptrum-carolinum*, tätört *Pinguicula vulgaris*, rödkämpar *Plantago media*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, majviva *Primula farinosa*, lungört *Pulmonaria obscura*, grönpyrola *Pyrola chlorantha*, sjöranunkel *Ranunculus lingua*, hjortron *Rubus chamaemorus*, krypvide *Salix repens*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, aklejruta *Thalictrum aquilegifolium*, fältveronika *Veronica arvensis*, dyveronika *V. scutellata*, skogsvicker *Vicia sylvatica*, mossviol *Viola epipsila*, underviol *V. mirabilis*, luktvial *V. odorata*, sandviol *V. rupestris*, fjällnejlika *Viscaria alpina* och hällebräken *Woodsia ilvensis*. Ingen av dessa såg jag vid besöket 2007.

Hässleklocka med flera överlevare i fuktig skuggig miljö

Den fuktiga och skuggiga delen på nedre delen av tomten hade den 19 juli 2007 en för Hälsingland unik blomsterprakt. Den art som totalt dominerade var hässleklocka *Campanula latifolia*. Den fanns i tiotusental och blommade i olika ljusst blåa nyanser, ända till helt vita. De mörkt blåa, som ofta ses på plantor som saluförs, fanns inte. Hässleklockan växte mig till bröstet och beståndet var så tätt att det bara var genom att trampa ned vissa av de centimetergrova stammarna som jag kunde komma in i det. Den enda art som framgångsrikt kunde konkurrera med hässleklockan var glesstånds

Senecio ovatus. Under hässleklockorna uthärdade ett litet antal små och undertryckta nässelplantor *Urtica dioica*. Några decimeterstora fröplantor av körvel *Myrrhis odorata* stod också där i mörkret tillsammans med ett litet antal småplantor av rödblåra *Silene dioica*, daggkäpa *Alchemilla* sp., harsyra *Oxalis acetosella*, skogsnäva *Geranium sylvaticum*, lönn, majveronika *Veronica serpyllifolia*, brunrör *Calamagrostis purpurea* och tuvtåtel *Deschampsia cespitosa*. Inom vissa andra mörka, bördiga och fuktiga delar av tomten dominerade glesståndsens, fortfarande i knopp.

Följande arter, som jag antecknade 1992 från den fuktiga och skuggiga delen av tomten fanns också kvar: Ullkardborre *Arctium tomentosum*, nässleklocka *Campanula trachelium*, torta *Cicerbita alpina*, skogsnäcklar och jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata*, tibast *Daphne mezereum*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, svärdslija *Iris pseudacorus*, krollilja *Lilium martagon*, skogstry *Lonicera xylosteum*, lundarv *Stellaria nemorum*, uppländsk vallört *Symphytum xuplandicum*. Märkligt nog fanns också på ett block inne i "lunden" några rosetter av en *Saxifraga*, troligen fjällbrud *S. cotyledon*, som jag såg 1992.

Till min förvåning fann jag ett kraftfullt överblommat bestånd av ramslök *Allium ursinum* under ett tätt buskage på den fuktigaste delen av tomten. Den lade jag inte märke till 1992. Det är ganska långt från dess naturliga förekomster i Norduppland och Tröndelag.

Överlevare i torr öppen miljö

Den högst belägna delen av tomten är en

backe med torr till frisk mark, där Ingemar Eckard också planterade in många arter. Den är genom sin kortväxtare vegetation mer överskådlig. Bland de arter från 1992, som fortfarande 2007 hävdade sig väl där, var skogsklocka *Campanula cervicaria*, stor blåklocka *C. persicifolia*, väddklint *Centaurea scabiosa*, borstnejlika *Dianthus barbatus*, jordreva *Glechoma hederacea*, rödfibbla *Pilosella aurantiaca*, strimsporre *Linaria repens*, natt och dag *Melampyrum nemorosum*. Där stod också ett par kraftiga ruggar av mästerrot *Peucedanum ostruthium*, som jag hade förbisett 1992.

Vid husknuten stod en kraftig libbsticka *Levisticum officinale* kvar.

En *Campanula*-art som mest liknade skäggeklocka *C. barbata* tryckte under en enbuske *Juniperus communis* nära huset. Den hade jag inte observerat vid mitt förra besök.

Lärdomar av Eckards experiment

Det man kan lära sig av detta jättelika planteringsexperiment är framför allt hur olika arter klarar sig eller går under i konkurrens med andra. De välskötta botaniska trädgårdarna lyckas med att hålla liv i exotiska och krävande arter framför allt genom att de sätts i lämplig jord med lagom vattentillgång, att de genom rensning bereds tillräckligt utrymme och att de skyddas mot väderextremer. På Eckards tomt har de flesta inplanteringar fortfarande mer eller mindre lämplig jord och vattentillgång, men rensningen har helt uteblivit och skyddet kan ha utvecklats till förtryck genom att trädens kronor har blivit nästan heltäckande.

Att natt och dag lätt etablerar sig i "vild" vegetation i utkanten av tomter och

trädgårdar har vi sett på andra ställen i Hälsingland. Dess vackra blommor har tydligen lockat många att ta med sig frön som kastats ut på den egna tomten och där tagit sig upp mellan gräs och andra örter, om gräset inte har varit för högt, vanligen under träd eller i en skogskant.

Rödfibblans framgång i även ganska högvuxen gräsmark är väl känd från många håll. Den torde vara på spridning. I min egen trädgård har jag sett att spridningen sker både med utlöpare och frön.

Det är kanske förvånande att strimsporen, som vi är vana vid att se som en järnvägsväxt, hävdar sig i slutet ört- och gräsvegetation. Jag har dock sett den i liknande miljö på ett annat ställe, i Bollnäs.

En art som ju i Söderhamns kommun sprider sig snabbt från plantor inplanterade eller inkomna till Älsvik någon gång före 1918, är glesstånds. Den dyker upp på vanlig skogsmark och i vägkanter. När den nu finns även i Älvkarlhed kan man vänta sig en framtida spridning även därifrån. Att hässleklockan skulle kunna bli lika dominerande i större delar av trakten är mindre sannolikt. Den har nog lyckats så bra just i Eckards trädgård på grund av den bördiga marken där.

Hur många andra arter finns kvar?

En fullständig inventering på denna vildvuxna tomt skulle ta många fler timmar än jag tillbringade där. Säkert döljer sig många arter som jag missade. Dessutom finns många arters frön i marken, och vid grävning kan en del av de "utgångna" arterna dyka upp. Ingemar Eckards experiment behöver inte vara avslutat, för den som får, kan och vill ta sig an en fotsättning.

Långnäsudden i Bergvik – mer om en tandrotlokals historia

Anders Delin

I VÄX nr 1, 1994 skrev Kent Westlund och jag om tandroten *Cardamine bulbifera* och andra ovanliga växter vid Långnäsudden vid Bergvikens strand. Det är fortfarande tandrotens enda kända lokal i Hälsingland.

Senare har jag fått mer information om hur lokalen blev känd i vidare kretsar – den måste ju ha betraktats som en plats med ovanliga växter redan av de generationer av människor som brukade ängarna där i gammal tid. Förekomsten av kirsåål *Aegopodium podagraria* på platsen gör dessutom att man kan fundera över om någon eller några av ”lundväxterna” på platsen är inplanterade som prydnad eller nyttoväxt av tidiga brukare. Jag skrev tämligen utförligt om kirsåål där och i andra delar av Sverige 1994.

Även bland moderna generationer av naturälskare och naturkännare finns personer som sedan betydligt längre tid har känt till Långnäsuddens märkliga lövrika och örtrika skog och ovanliga fågelliv, med bl.a. skogsduva och hackspettar. Bosse Forsling i Skog har meddelat mig att han fick tips om lokalen av Sune Söderholm redan 1981, och besökte den flera gånger, bl.a. 1985, för att höra och

se mindre flugsnappare och andra ovanliga fågelarter som fanns där. Sune Söderholm är uppvuxen i Lynäs, som är den by som ligger närmast Långnäsudden. Nu bor han i Hamnäs på andra sidan av Bergviken.

Bosse berättade också att han på våren 1986 besökte området tillsammans med Kent Westlund och att de då satt och fikade där en gröngöling hade bo och där tandroten blommade. Ingen av dem visste då vad det var för en blomma, men konstaterade att den hade ”frön” i bladvecken som på den brandgula liljan *Lilium bulbiferum*. När Bosse, Kent, Åke Ågren och jag senare besökte Storön i Marmen kom Kent ihåg att fråga om den märkliga växten, vilket ledde till att vi alla senare på dagen reste till Långnäsudden, där det blev uppenbart vad det var för en sällsynt växt. Samtidigt fann vi där också myskan *Galium odoratum*.

Sedan vi skrev om området har stort, men tyvärr fruktlöst, arbete lagts ned av Fältbiologerna i Söderhamn för att få kommunen att i samarbete med markägarna inrätta ett naturreservat där. Ärendet ligger hos Länsstyrelsen för ev. reservatbildning.

Skogsnäringen erkänner naturskogsplundring - frivillig naturvård fungerar inte

Anders Delin

Skogsnäringen håller på att köra det svenska naturvårdskapitalet i skogen i botten – med berätt mod. Men näringen har hittills av strategiska skäl aldrig erkänt detta.

Nu medger dock Holmen Skog att gammelskogen håller på att ta slut, i nummer 2/2007 av sin egen tidskrift ”Skog & Virke”. Lars Klingström, sedan länge redaktör för tidskriften, skriver på sid. 10: ”Nu faller de sista naturskogarna. Detta har varit ett ofta upprepat mantra från miljövännerna under senare år. Och faktiskt – det är i princip sant. Vad som håller på att hända är att andelen äldre skog i Sverige stadigt minskar. Kurvan bottnar om så där 20-30 år vilket gradvis ökar trycket på många arter i skogen.”

På nästa sida i samma tidskrift citerar den erfarne skogsreportern Carl-Henrik Palmér professor Lena Gustafsson vid SLU, som forskar i ämnet skogsvårdsbiologi: ”De sista gammelskogarna försvinner. I princip alla skogar som i dag slutavverkas i norra Sverige är gamla naturskogar – de har dimensionsavverkats åtskilliga gånger sedan början av 1800-talet, men de har aldrig varit helt kalavverkade – det har alltid funnits ”olönsamma” träd kvar. Många av de arter som finns i dessa skogar överlever inte en hyggesfas. De naturvärden som finns i dessa sista gammelskogar kommer inte att finnas i

morgondagens brukade skogar. Det här är ett naturkapital som nu försvinner för alltid, och många arter är därefter hänvisade till naturreservat och andra skyddade skogar.”

Vi i den ideella naturvården skulle ha kunnat skriva detta själva, och vi har skrivit och sagt det oändligt många gånger under de senaste 20 åren, men blivit motsagda och ofta klandrade för svartmålning.

Skogsnäringen agerar som ett kollektiv, samordnat genom branschorganisationen Skogsindustrierna. Det er-

kännande av naturskogsplundringen, som Holmen Skog här kommer med, måste tolkas som representativt för hela näringen.

Så hur tänker näringen då hantera problemet? Lars Klingström skriver: "Men det är nu skogsbrukets idé att avverka skogen när den blivit mogen och ersätta den med nya träd."

Men då är det ju skogsbrukets idé som är fel. Ingen individ, inget kollektiv eller företag har rätt att sätta sig över internationella eller nationella miljömål. Skogsnäringen har erkänt att den håller på att köra skogens naturvårdskapital i botten. Miljömålsrådet konstaterar att det svenska miljömålet "Levande skogar" inte kommer att nås. Den som kan tänka och planera rationellt drar då den

slutsatsen att det är dags att sluta hugga gamla skogar, eftersom de som finns kvar omfattar en mindre areal än vad som skulle behövas för att nå miljömålet.

Men skogsnäringen har inte och har aldrig haft en hushållningsplan. Näringen fick förtroendet att sköta sin andel av det nationella miljömålet, men har svikit och tänker fortsätta att svika.

Det är dags för samhället att ta över ansvaret för naturvård i skogen. Skogsnäringen har bevisat att den inte är mogen att ta detta ansvar. Samhället måste införa ett omedelbart och absolut förbud mot avverkning i gammelskogar, "de sista naturskogarna". Lars Klingströms och Holmen Skogs artikel är ju som ett rop efter ett sådant förbud.

Insamlingsresa i Söderhamns kommun 13 maj 2007

Birgitta Hellström

Även i år blev det en resa till Hälsingland för att för Naturhistoriska Riksmuseets och Hälsinglands floras räkning samla in belägg på lite ovanligare kärleväxter i Söderhamns kommun, som Åke Ågren hittat. Förra årets resa var 5 augusti, nu skulle vårväxterna beläggas av Göran Odelvik. Klockan 07.35 startade resan från Forsbacka i Gästrikland i strålglänsande sol och klarblå himmel och med Göran bakom ratten.

Första stoppet blev faktiskt i Gästrikland vid Hagsta krog och där i gruset på rastplatsen hittade vi vår arv *Cerastium semidecandrum*. Den har hittills inte hittats så långt norrut i Gästrikland tidigare.

Åke Ågren och Pär Hedwall var våra guider i år också och i Åkes lägenhet så togs vi emot med uppdukad fikabord. Styrkta av det så lämnade vi lägenheten klockan 09.30 och stannade strax efteråt vid Klossdammen där det fanns sparv-näva *Geranium pusillum*, fältveronika *Veronica arvensis* och ängsviol *Viola canina* ssp. *canina* i hela branta slänten från husen ned mot gångbana till Abraham Bäckgatan. I närheten sågs vitplister *Lamium album*.

Färden gick vidare mot Västra Berget i Söderhamn, gammalt vattentorn med stensatt kant, och med blockig sluttning nedanför med fina svackor för grusviva *Androsace septentrionalis*, gaffelbräken *Asplenium septentrionale*, grustrav *Arabidopsis suecica*, backglim

Silene nutans, harmynta *Satureja acinos*, sandnary *Arenaria serpyllifolia*, vårveronika *Veronica verna*, fältarv *Cerastium arvense*, ullört *Logfia arvensis*, vanlig kärleksört *Hylo-telephium telephium* ssp. *maximum* och mer vanliga växter. Det här var ett fint ställe att vara på. Vi kunde ha stannat mycket längre här om det inte hade varit för att det var många fler platser som skulle besökas denna dag.

Under medeltiden var Faxeholmen en ö i Söderhamnsfjärden. Då borgen anlades där omkring år 1395 gick strandlinjen 5 m över nuvarande havsytta. Faxeholmen skrevs Faxaholmen på medeltiden vilket betyder "holmen som det skummar om" eller "holmen som vågorna bryts mot". Här i sydslutningen såg vi äkta johannesört *Hypericum perforatum*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, backtrav *Arabidopsis thaliana* (överblommad), vår-förgätmigej *Myosotis stricta*, rikligt med luddlosta *Bromus hordeaceus*, fjolårsstänglar av mörkt kungsljus *Verbascum nigrum* nu med bara bladrossetter, sandnary, backlök *Allium oleraceum*, nejlikrot *Geum urbanum*, berggröe *Poa compressa* (inga vippor än). Och över allt detta spred häggens *Prunus padus* blommar sin väldoft, vi var verkligen ute i "häggens tid".

Vid Norrala, Hagaborg, i en sydvästvänd grässlänt mellan två stycken bilvägar fanns vackert blommande tuvor av

HÖSTMÖTE söndag den 21 oktober kl 13.00

Missa inte GÄBS höstmöte!
Vi samlas och pratar botaniska upplevelser, tittar på pressade växter och bilder.
Tag med växter du vill visa eller få hjälp att bestämma. Gemensam bildvisning av medhavda diabilder och digitala bilder.
Årets möte äger rum hemma hos Peter Ståhl
Majvägen 30
806 32 GÄVLE
026/18 72 78

Jovisst, det blir fika också.
koordinater 6730417/1571742
kartor hittar man bl.a. på <http://kartor.eniro.se/>

grå småfingerört *Potentilla xsubarenaria*. De har tidigare artbestämts till småfingerört *P. tabernaemontani*. I Gävle blev småfingerörten också för några år sedan ombestämmd till grå småfingerört. Jag tyckte det såg ut som om någon planterat ut dem med jämna mellanrum i hela denna slänt.

Det blev också ett kort stopp vid Norrala kyrka där vårförgätmigej sågs mot en häck och vid en stentrapp. Åke kröp ihop smidigt och tog kort på vårförgätmigejen vid stentrappen. Han glädjer många med sina fina diabilder, bl.a. på GÄBS höstmöten.

Lunchpaus blev det mellan klockan 12.30 och 13.15 vid Vågbro. Färden fortsatte sedan mot Stugsund till några byggnader med tillhörande gräsmatta och ett lundartat parti med rikligt med lönn *Acer platanoides* i. I en grässlänt där så sågs det mängder med vitplister och smånunneört *Corydalis intermedia* och i gräsmattan intill fanns en större yta med vårlök *Gagea lutea* och smånunneört. Här blev det lite kyligare vindar och solen hade försvunnit bakom molnen. Det kändes skönt att krypa in i vinterjackan ett tag. Löktraven *Alliaria petiolata* (i tidig knopp) blev ny för den här lokalen, den fanns i det lundartade partiet där även hässleklockor *Campanula latifolia*, troll-druva *Actaea spicata*, ullkardborre *Arctium tomentosum* (bara blad) och hesperis *Hesperis matronalis* fanns. Vid ett senare tillfälle så räknades det till ett 50-tal ex av löktrav, den finns bara på några få lokaler i Hälsingland.

I Sandarne, vid Melins kulle, intill järnvägen i en grässlänt mot skogen, stod överblommad sandviva *Androsace elon-*

gata på nästan en kvadratmeters yta. Sandvivan har här troligen sin enda plats i Sverige (mer information i VÄX 2/2004 sid. 47).

Vid Lerviks herrgård, där bara husgrunden är kvar och där ungersk blåsippa *Hepatica transsilvanica* växer, blev vårt nästa stopp. Förutom ungersk blåsippa så sågs blåsippa *H. nobilis*, svalört *Ranunculus ficaria* (mest överblommad), skogsförgätmigej *Myosotis sylvatica*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, vitplister, prakthäggmispel *Amelanchier lamarckii*, luktviole *Viola odorata*, krollilja *Lilium martagon*, stånds *Senecio jacobaea*, nagelört *Erophila verna* och mängder med kirskaål *Aegopodium podagraria*. Ängsnävan *Geranium pratense* hade inte börjat blomma än. Här finns även bohuslind *Tilia platyphyllos*.

Gulsippa vid Lugnesjöns Naturreservat är inplanterad från Uppland. Även buskviolen *Viola hirta* finns här tätt intill. Förmodligen har dess frön följt med gulsippan hit. Det var sista stoppet i Hälsingland. Vi åkte från Åkes lägenhet klockan 16.00 och termometern visade 13½ grader och det var mulet. Det var stor skillnad på årets och förra årets temperatur som var 29 grader och med gassande sol. Vi tackade Åke och Pär för en fin guidning.

På hemvägen mot Forsbacka så började solen lysa igenom molnen och vid Wij trädgårdar i Ockelbo kunde vi konstatera att det var trädgårdsveronika *Veronica persica* som sågs blomma så tidigt som i påskhelgen i år, nu hade vissa blommor gått i frö, andra blommade än.

De vilda blommornas dag 2007 i Ockelbo

Barbro Risberg

Att vi skulle delta med blomstervandringar med utgångspunkt från Wij trädgårdar bestämdes redan i november då vi träffade Lars Krantz. Vi fick också disponera ett stort tält för marknadsföring av föreningen. Där delade vi ut material och servade med växtbestämning av vilda växter. De som skötte den delen var Birgitta Hellström och Gunni Hedkvist. GÄBS fick två nya medlemmar och många besökare från andra delar av landet var intresserade av SBF:s material.

Peter Ståhl och jag ledde två blomstervandringar, en kl. 10⁰⁰ och en kl. 14⁰⁰.

Vandringarna gick längs en stig ut på udden Fornwij i Bysjön. I början av vandringen fanns en stor trädesåker med en ymnig förekomst av kamomill *Matricaria recutita*, som är ovanlig i våra trakter. Vi kunde jämföra den med baldersbrå *Tripleurospermum perforatum* och gatkamomill *Matricaria suaveolens* som också växte på platsen. Andra åkerogräs som vi demonstrerade var alsikeklöver *Trifolium hybridum*, harkål *Lapsana communis* och åkerförgätmigej *Myosotis arvensis*.

På en trädbeväst kulle med parkartad vegetation med bl.a. ek *Quercus robur* och alm *Ulmus glabra* tittade vi på nyponros *Rosa dumalis*, olvon *Viburnum opulus* och ett bestånd med kattfot *Antennaria dioica*. Sedan gick stigen längs Bysjöns strand. Det var rika före-

komster av tysk fingerört *Potentilla thuringiaca*. Arten upptäcktes här vid Wij valsverk på en av sina första lokaler i landet. Den kunde jämföras med femfingerört *P. argentea* och blodrot *P. erecta*.

Vid Bysjöns strand fanns stora blommande snår med kanelros *Rosa majalis*. I vattenlinjen fanns ymnigt med svärds-lilja *Iris pseudacorus*. Vi hittade också ängsruta *Thalictrum flavum*, sprängört *Cicuta virosa* och vasstarr *Carex acuta*. I vattnet fanns nordnäckros *Nymphaea alba* ssp. *candida* och ett vackert blommande bestånd av vattenblink *Hottonia palustris*.

Nära slutmålet för vandringen i en tidvis översvämmad gammal odling fanns ett stort bestånd av åkerbär *Rubus arcticus*, som här tangerar sydgränsen för sin förekomst i landet. På den yta där åkerbäret växte öppet var blomningen rik, inne i angränsande lövskog fanns stora bladmattor men inga blommor.

Vi upplevde att dagen var lyckad. Deltagarna var 25, varav 2 under 18 år (sammanlagt på båda vandringarna). Även om det inte var så många deltagare var vandringarna uppskattade av dem som var med. Vädret kunde ha varit bättre. Det var låg temperatur för att vara sommar och hotande regn avskräckte säkert några av dem som kunde ha tänkt sig att komma.

Hälsingefloran

Anders Delin och Björn Wannberg

Hälsingefloraprojektet har avancerat. Främst är det B.W. och A.D. som har arbetat med det. A.D. har överfört en mängd krysslister och andra handskrivna anteckningar till elektronisk form och B.W. har kontrollerat dem och fört in dem i databasen. Det har varit listor från nästan alla deltagare i projektet. Från de mest noggranna och konsekventa har endast enstaka listor undgått att föras in i databasen i tidigare skeden, från andra har hela buntar av listor legat obearbetade. A.D. har gått igenom alla år från 1977 till 1993 och håller nu på med anteckningar från 1994. Vi vet eller tror att det finns anteckningar på papper hos några av deltagarna i hälsingefloraprojektet, och skulle gärna vilja ha tillgång till dem, antingen som papper eller elektroniska datafiler.

Under sommaren har arbetet vid datorn till stor del ersatts av fältarbete, dels i form av kontroller av gamla uppgifter som har verkat tveksamma, dels floraväktarverksamhet. Dessa kompletteringar har handlat dels om artbestämning och insamling, dels om koordinatsättning med GPS, slutligen om räkning eller bedömning av populationsstorlek och bevarandestatus. Under det arbetet har flera nya lokaler för ovanliga arter också påträffats.

Flera intressanta fynd har kommit in från personer, som tidigare inte ak-

tivt deltagit i hälsingefloraprojektet, men som sedan länge känner till lokaler för lite ovanligare arter, eller har träffat på nya under året. Det är t.ex. Sven Norman i Gnarp, Per-Gunnar Jacobsson i Delsbo, Bosse Forsling i Skog, Arne Hedblom i Alfta och Kent Westlund i Stråtjärä. Alla är välkomna att bidra på motsvarande sätt. Uppgifterna tas emot i vilken form som helst, som prickar på en karta eller som text med koordinatangivelser, men följande uppgifter bör anges så noggrant som möjligt: Art, tid, plats och observatör, helst också upptäckare, om det är känt. Bäst är det om även beläggsexemplar tas och pressas, för vidare befordran till offentligt herbarium.

En särskild insats har gjorts av Göran Odelvik vid Naturhistoriska Riksmuseet, som förra året och i år har följt Åke Ågren ut till några av hans mer märkliga och ofta svårfunna lokaler för ovanliga arter i Söderhamns kommun. Åke har själv inte tagit så mycket beläggsexemplar av kärllväxter, men denna brist har nu till en viss del avhjälpes av G.O., se artikel av Birgitta Hellström i detta nummer.

Gammalt herbariematerial från Hälsingland har mottagits från Beate Löfvenberg, Falun.

Hälsinglands fibblor har specialstuderats i en stor studie av Torbjörn Tyler vid Lunds Universitet, med hjälp

av bl.a. Arnold Larsson i Delsbo. Vi kan snart vänta oss en särskild publikation där Torbjörn redogör för påträffade arters utseende och växtlokaler.

Professor Lars Ericson i Umeå har specialstuderat en rostsvamp på smånunnöört *Corydalis intermedia* och i samband med det lämnat uppgifter om

lokaler för denna och andra kärllväxter i Gnarp.

Den självklara ambitionen är att snart ge ut en reviderad och utökad version av databasen, där det ska vara lätt för var och en att se vad som finns med och vad som fortfarande saknas av observerade lokaler för alla arter.

De vilda blommornas dag 2007 i Grävna Knippans naturreservat

Inga-Greta Andersson

På ”De vilda blommornas dag” gjordes en trevlig utflykt under ledning av Lotta och Anders Delin till Grävna Knippans naturreservat, som ligger sydväst om Kungsberget i Gästrikland. Vi blev 12 deltagare. Lotta och Anders hade i förväg diskret snitslat så att de kunde föra oss åter till platser där spindelblomster *Listera cordata*, korallrot *Corallorhiza trifida* och dvärghäxört *Circaea alpina* vackert visade sig. Vi såg även hur en hackspett sökt föda på en perforerad bark på en gran *Picea abies*. Det är ett reservat som innehåller mycket grov skog och mossbeklädda marker och en del fuktiga ställen. I den lilla bäcken låg en kvist med orange små svampar på som visade sig vara bäckmurkling *Vibrissea truncorum*. Då vi rastade bland de allra grövsta furorna *Pinus sylvestris* läste

Anders kronojägare Rudolf Wallenius’ berättelse om hur han såg på skogsbeståndet redan då han var där 1951. De grövsta furorna var för grova för dåtidens sågmarer och han ansåg att de skulle sparas till eftervärlden – vilket så småningom skedde. Nu börjar döda trädstammar ansamlas och vi fick se en av de svampar som gynnas av detta, stjärntagging *Asterodon ferruginosus*. Det finns ganska gott om aspar *Populus tremula*, och på en av dem såg vi lunglav *Lobaria pulmonaria*. Väl framme vid vägen igen såg vi kattfot *Antennaria dioica* och fick vi dofta på violstensalg *Trentepohlia iolitus*. Den färgar stenar vid nybrutna vägar röda och doftade faktiskt violpastill. Flera av oss fick en mycket större insikt i vad en urskogsliknande miljö har att erbjuda.

Kustvandring från Ragvaldsnäs dansbana till Bäcksand i Gnarp den 22 juli 2007

Sven Norman

Den mycket fina och soliga sommar dagen lockade inte mindre än 50-talet deltagare, sannolikt nytt deltagarrekord i de otomhusarrangemang som Nordanstigs Naturskyddsförening anordnar. Vi började vid den numera TV- och riksberkanta dansbanan i Ragvaldsnäs från första hälften av 1920-talet och jag ledde vandringen längs strandstigar mot Bäcksand.

Första stoppet blev vid minnesmärket efter den tragiska Delos-sjökatastrofen i november 1945, där fem sjömän fick sätta livet till på det grundstötta fartyget bara ca 150 m från land. Alla försök att rädda dem i det hårda vädret var fruktlösa och de frös ihjäl. Endast en av besättningsmännen överlevde denna fruktansvärda olycka.

Vandringen fortsatte längs stranden förbi norra Fågelharnsviken, genom Fågelharnsudden, vidare längs stigen mellan havet och södra Fågelharnsviken och så småningom till Bäcksand där slutmålet nåddes efter smärre balansnummer på stenarna ut till den yttersta udden av Bäcksand, där vi fikade omgivna av Botenhavet och ett hav av fackelblomster *Lythrum salicaria* och några irriterade silvertärnor.

Jag gjorde täta stopp under vandringen och berättade om de växter vi såg, t.ex. grå- och klibbal *Alnus incana* och glutinosa, krusskräppa *Rumex crispus*, backnejlika *Dianthus deltoides*, knutnarv *Sagina nodosa*, rödnarv *Spergularia rubra*, gul fetknopp *Sedum acre*, slätterblomma *Parnassia palustris*, gåsört *Argentina anserina*, älggräs *Filipendula ulmaria*, femfingerört *Potentilla argentea*, hönsbär *Cornus suecica*, strätta *Angelica sylvestris*, strandloka *Ligusticum scothicum*, strandkräpa *Glaux maritima*, kustarun *Centaurium littorale*, ängs- och skogskovall *Melampyrum pratense* och *sylvaticum*, strandvänderot *Valeriana sambucifolia* ssp. *salina* m.m. Jag visade också på blad av gråal s.k. bladgaller, färggranna "knölar" på bladen, som förorsakas av små kvalsterdjur *Phytopus laevis* som lever i bladen och berättade om de öar vi såg (Brämön, Gran, Vitörarna och Jättholmarna samt det fågelrika Bäckstensharett alldeles intill oss). Efter fiket i den fantastiska miljön längst ut på Bäcksand gick vi tillbaka till Ragvaldsnäs med några stopp även på hemvägen. Deltagarna tackade med en applåd för den fina vandringen.

Skålporing - en svamp som får se ut nästan hur som helst

Erik Sundström

Det finns i böckerna några svamparter som ofta kommenteras med "troligen förbisedd" där det snarare betyder att den är svår att examinera och inte har de kännetecken man brukar börja med, så att man lägger den åt sidan som svåridentifierad. En annan varningssignal är om den av olika systematiker placeras i helt olika familjer, eller om den har olika släktnamn trots att det bara är en art. Ett sådant fall är skålporingen *Porothelium fimbriatum* eller *Stromatoscypha fimbriata*, av vissa placerad bland skinnsvampar, av andra tillsammans med klyvblad *Schizophyllum* och oxtungsvamp *Fistulina*.

När man skall klassificera svampar vet man ju att det första kännetecknet är hymeniets form, slätt, taggigt, porigt, skivformat eller rynkat. Naturligtvis finns det mellanformer där ett rynkat hymenium växer ut till ojämna porer, och kanske porernas hörn växer ut till taggar, men det brukar man klara av, och ofta känner man igen släktet.

Skålporingen är helt speciell bland annat genom att hymeniet ändrar form ganska radikalt, och ibland påminner om andra arter. Fruktkropparna kommer också

på ovanlig tid, vintern eller tidig vår. Unga fruktkroppar är helt vita och släta, med tunn fransig kant, och ser ut som en skinnsvamp, men har inga sporer, så det är inte det riktiga hymeniet. Snart börjar det bildas små vita vårtor, ca 0,1 mm i diameter, oregelbundet fördelade men tätast i mitten. Därefter bildas små hål i vårtorna och man kan se att väggarna på insidan av hålet har ett 0,05 mm skikt med annan struktur med parallella hyfer, inte lika vitt utan något genomskinligt gråaktigt, och det är det sporbildande hymeniet. Därefter vidgas hålen till 0,3 mm diameter och blir som små skålar med uppstående kant. Fler vårtor öppnas till skålar och trängs med varandra så att det snart ser ut som ett grunt porskikt med runda tjockväggiga porer. När det blir riktigt trångt blir porerna mer kantiga och oregelbundna med tunnare väggar. Hymeniet börjar bli något gulbrunt, ofta labyrintiskt, och det vita bärarskiktet trängs undan. Sedan bryts väggarna ned och blir till slingrande porösa håriga lister med bruna taggar i förgreningspunkterna.

Sporerna är elliptiska 5 x 3 my, men makroskopiskt är skålporingen mycket

SKÅLSPORING I GENOMSKÄRNING

Slät med små vårtor

Vårtor med små hål

Öppna skålar

Skålar hopträngda som porer

Taggar med lossnat hymenium

Brödtaggsvamp. Foto: Alf Pallin

Grusviva. Foto: Åke Ågren

Sandviva. Foto: Åke Ågren

variabel. Den börjar normalt som ett 2 - 15 cm långt, 1 - 3 cm brett tunt resupinat skinn med fransiga rhizomorfer i kanten, men om den växer fram i en barkspricka kan den få fristående kanter.

De flesta svampböcker nämner inte ens skålporingen. Ryman & Holmåsén tar med den i examinationsschemat utan bild eller beskrivning. Ryvarden & Gilbertson har en bra beskrivning och anger att den växer på både barrträd och lövträd över hela världen. Nordic Macromycetes anger att den finns mest på lövträd, söderut mest på bok *Fagus sylvatica*, norrut på björk *Betula* sp. och asp *Populus tremula*, sällan på gran *Picea abies*, men anger fel storlek på skålarna. Jaederfeldt har bra bilder och har dessutom funnit den på gammal fnöskticka *Fomes fomentarius* men anger felaktigt att skålarna kommer före den övriga vävnaden. Hos Ingelström kallas den fransticka. På nätet finner man referenser från hela världen, från Australien till Sydamerika.

Mina erfarenheter från Gästrikland är att skålporingen växer på de flesta lövträdssarter, mest på avbrutna grenar, helst i öppna lägen. Jag har sett den på asp i strandskog på Torrön i Österfärnebo (Färnebofjärdens nationalpark) 1997, på björk på åkerholmar vid Lassas i Sandviken 1992 och på lönn *Acer platanoides* i parkmiljö vid Mackmyra i Valbo 2007. Jag har sett den på granlåga intill vattendrag vid Ålhusbron i Högbo 2000, och har tidigare sett den på rönn *Sorbus aucuparia* vid Tappbergs gruva i Grythyttan och på oidentifierad lövträdstubbe på kyrkogården i Hallsberg. Ett exemplar på rönn växte ut över ett knotterskinn *Hyphodontia* till tjocka kuddar vid Lassas 2002. I princip är den ettårig och de flesta observationerna är gjorda från november till maj.

Det vore intressant att veta vad en DNA-analys skulle säga om skålporingens släktskap med andra svampar.

Grönbräken på sin enda lokal i Gävleborgs län, Älgsjöberget i Los - en liten men uthållig population

Anders Delin

Älgsjöberget i Los är inte precis en växtlokal som bjuder på sig, men ändå lyckades någon hitta grönbräken *Asplenium viride* där år 1931, vilket finns dokumenterat på ett herbarieark i Naturhistoriska Riksmuséet, etiketterat A. Heiner och omnämnt som enda fynd från Hälsingland av Hylander 1953. Torbjörn

Eliasson i Los har berättat för mig att Heiner var apotekare i Los på 1930-talet, och att han var ofärdig och inte rörde sig så lätt i fält. Han tog sannolikt över provinsialläkare Fries' herbarium och anteckningar efter dennes död, och det är också möjligt att det var Fries som gjorde fyndet.

Älgsjöberget ser på håll ut som vilket litet rundkulligt skogklätt hälsingeberg som helst. Inga lodytor anas. Vägen dit är svår, särskilt från östra sidan, där en nästan oavbruten blockmark med stora block sträcker sig från myren och från vägen ända upp till branten. Troligen är lättaste vägen dit över myren som ligger nordost om berget. Man kommer då fram till branten norrifrån. Branten är liten och dyker upp mellan träden när man är alldeles nära den – om man har orienterat rätt. Den är bara omkring sex meter hög och trettio meter lång.

Förutom lodytan är det losgrönstenen som gör att grönbräken kan växa här. Den basiska bergarten märks också genast på det sällskap som den krävande lilla ormbunken växer i. Där finns cirka 10

plantor av fjällhüllebräken *Woodsia alpina* och mängder av kalkkrävande mossor som stor klockmossa *Encalypta streptocarpa*, guldockmossa *Homalothecium sericeum*, kruskalkmossa *Tortella tortuosa* och takmossa *Syntrichia ruralis*. Man finner också den skugg- och fuktkrävande arten platt fjädermossa *Neckera complanata* på lodytan.

Bland lavarna är det framför allt fjällig gyttelav *Fuscopannaria leucophaea* som markerar bergets kalkhalt. Den sitter på många ställen i upp till handstora svarta kakor med millimeterstora ljusbruna apotecier, kraftfullt konkurrerande med grönbruna mosstäcken men ibland själv övervuxen av torsklav *Peltigera aptosa*, som kontrasterar bjärt med sina i väta bjärt gröna bålar, något lika salladsblad. På flyt-

Den ena av Hälsinglands bägge grönbräkenplantor, Älgsjöberget 14 aug. 2007. Foto: Anders Delin

jord i en skreva växer åderlav *P. venosa* och på en torrare nästan mossfri del av berget en gelélav *Collema* sp. med tjock bål och sfäriska isidier.

Kärlväxter är det ont om. Den art som här i berget växer i mest likartad miljö som grönbräken och fjällhüllebräken är stenbräken *Cystopteris fragilis*, som det finns ganska gott om. Enstaka plantor av rönn *Sorbus aucuparia*, vispstarr *Carex digitata*, skogsfibbla *Hieracium* sect. *Hieracium* och smultron *Fragaria vesca* ser man, den senare som lianer sökande efter nya ställen att rota sig på. Mot krönet tillkommer stensöta *Polypodium vulgare* och småningom bärris.

Hur många grönbräkenplantor som fanns här när arten upptäcktes vet vi inte. När jag efter många timmars letande den 18 juni 1982 äntligen lyckades finna det som sannolikt är samma lokal såg jag sju plantor av grönbräken här, och 8 av fjällhüllebräken. Sedan dess har jag återbesökt platsen 10 maj 1986, 25 juli 1988 och 14 aug. 2007. Vid de senaste tre tillfällena har jag räknat plantor och blad. Vid besöket den 10 maj 1986 såg jag att bladen övervintrar gröna till skillnad från bladen på fjällhüllebräken (och hüllebräken *Woodsia ilvensis*). Jag gjorde också 1986 en skiss av plantornas placering på lodytan, för att kunna följa de enskilda plantornas öden. År 1986 såg jag på huvudlokalen fem plantor, 1988 fyra och 2007 en. År 1988 upptäckte jag ytterligare två plantor högt upp under ett överhäng sexton meter

söder om huvudlokalen. Där fanns 2007 en planta.

Denna nedgång av antalet plantor kompenseras i viss mån av att de befintliga plantorna vid senare besök haft flera blad än tidigare. Det totala antalet blad har på huvudlokalen varit: 1986: 31, 1988: 28, 2007: 18. På lokalen 16 m söder därom var det 1988: 12 och 2007: drygt 20 blad.

Är då denna grönbräkenpopulation stabil? Uppenbarligen har den klarat sig med ett mycket litet antal individer i 25 år. Kanske kan man säga att räkningen av plantor och blad visar att den har en vikande tendens. Om vi antar att det är samma lokal som den som hittades 1931 har den ändå funnits där i 76 år, vilket ger visst hopp om att den ska klara sig länge än. Bladen bildar sporgömmen och etablering på nya ställen på lodytan borde vara möjlig. Att vegetationen där är dynamisk i den mindre skalan ser man på konkurrensen mellan mossor och lavar och på de blottor som uppkommer när någon mosstuva av snö, is eller regn rivs loss. Vinden besvärar dock inte denna undanskymda vegetation.

Vid besöket 2007 mätte jag upp koordinaterna med GPS. De är 684503 146425 för huvudförekomsten, där det förut fanns flera plantor (nu en) av grönbräken och flera av fjällhüllebräken.

Citerad litteratur

Hylander, Nils 1953. Nordisk kärlväxtflora, Uppsala.

Nya lavar för Norrland och Hälsingland

Åke Ågren

Catillaria atomarioides

Bål mörkgrå-svart. Apothecier små svarta, sporer tvåcelliga. På silikatsten på Storsjöberget, Rengsjö. Växer ofta mellan andra skorplavar och är därför lätt förbisedd. Känd från Skåne till Uppland.

Lecania erysibe

Bål grågrön, kornig-skorvig. Apothecier rödbrunaktiga med ljus kant. Sporer tvåcelliga. På kalkbrott i Sagberget, Holmsveden. Insamlad 1991 men artbestämd 2007. Känd från Sk, Gotl, Boh, Vg, Upl, Hrj.

Verrucaria calciceda

Bål tunn vit-gråvit-grönvit. Svarta perithecier. Sporer encelliga. På kalkbrott i Sagberget, Holmsveden. Insamlad 1991 men artbestämd 2007 av Tony Foucard. Känd från Sml-Dlr, Lappland.

Verrucaria floerkeana

Bål grågrön-vitaktig-brun, tunn-otyddlig subgelatinös. Svarta perithecier, ofta talrika. Sporer encelliga. På murbruksrester på mark vid torpruin i Palmäng, Söderhamn. Känd från Boh, Dls, Nr, Lpl.

Kollekterna är deponerade i Uppsala.

I Tony Foucards flora "Svenska skorplavar" är 68 arter beskrivna av släktet *Verrucaria*, som anses vara det svåraste släktet att urskilja arterna i. Arter som växer i eller nära vatten och framförallt de marina är tämligen väl kända, men för övrigt är släktet otillräckligt utrett och flera arter anses tveksamma. De flesta arter växer på sten. Artbestämningen sker i stor utsträckning med hjälp av mikroskopiska karaktärer och genom bälens utseende som kan vara tunn-tjockendolitisk, hel-sprickig-areolerad.

Rättelse om jättelind

Göran Vesslén

I förra numret publicerades en bild av en grov lind, som uppgavs vara den grövsta, linden vid Stillaren. Tyvärr blev det fel. Bilden visar en av lindarna i parken i Gästrike-Hammarby.

Duvön, Sandarne - artrik och raritetsrik ruderatmark

Pär Hedwall och Åke Ågren

Duvön är ingen ö längre utan numera en halvö med en insjö i södra delen. Tidigare var det en bebodd ö med som mest sju stugor, men på slutet av 1960-talet fick man flytta, för här skulle bli industriområde. Kommunen dumpade grus och sten samt husrivningsmaterial i havsvattnet, dock inte i hela vattnet mellan ön och fastlandet, utan bara i östra och västra delen, så att det nu blev ett litet inhav eller sjö. Förutom av sten och grus består Duvön nu även av jord, sågspån, bark, kalk och skräpved och har en yta på en tredjedels kvadratkilometer. I norra delen av halvön finns en oljehamn med tillhörande byggnader.

Tidigare har vi från Duvön rapporterat om finsk fingerört *Potentilla intermedia* i flera tusental, som mest på ett område av 75x75 m (VÄX 3/2005, sid. 35). Det var detta som vi skulle kolla, om den ökat eller minskat. Den hade minskat något, på grund av ökning av andra arter, mest av renfana *Tanacetum vulgare* som är den vanligaste växten på området.

Vi inventerade också för att se hur många arter här fanns och det blev anmärkningsvärda 198 arter. Det trevligaste var att här fanns så många rariteter, med hälsingemått mätt. Vi fann bl.a. följande: En planta av fältmalört *Artemisia campestris*, varav få fynd tidigare har gjorts i Hälsingland. Tre planter av kåltistel *Cirsium oleraceum*, vil-

ket är andra fyndet i Hls. Magnus Andersson hann före med sin upptäckt i Ljusdal (VÄX 2/2005, sid. 56). Ett tiotal planter av pricknattljus *Oenothera rubricaulis*, känd tidigare från Hudiksvall 1954 (Svensk Botanisk Tidsskrift 1994 häfte 4). Många av dess blommor var uppätta av rådjur av klövspåren att döma. Två planter av pukörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*. Arten är tidigare funnen 1990 av J.E. Klar ca 500 m norrut, på havsstrand i Lervik (VÄX 2/2004, sid. 45). Det var en meterhögt "buske" med stora väldoftande bollar. En liten planta av vildmorot *Daucus carota*, vilket är tredje fyndet i Hls, alla gjorda i Söderhamn av Åke Ågren.

Det fanns här på Duvön också för oss "fina" arter som bergkårel *Erysimum strictum*, blåeld *Echium vulgare*, stor getväppling *Anthyllis vulneraria* ssp. *carpatica*, gullklöver *Trifolium aureum*, harklöver *T. arvense*, kanadabinka *Conyza canadensis*, nattglim *Silene noctiflora*, norrlandsfibbla *Hieracium* sect. *Foliosa*, sandvita *Berteroa incana*, stillfrö *Descurainia sophia*, stor sötväppling *Melilotus altissimus* och svartkämpar *Plantago lanceolata*.

Naturligtvis fanns här också trädgårdsflyktingar, därtill ovanliga sådana som alpgullregn *Laburnum alpinum*, grönpil *Salix xrubens* och spärroxbär *Cotoneaster divaricatus*.

De vilda blommornas dag 2007 i Gävle

Ove Lennström

I vår strävan att årligen erbjuda Gävleborna kontakt med stadens närmatur hade årets *Herbationes Gevaliensis* förlagts till Norrlandet. Med vår avser jag, förutom mig själv, min nära vän och ständige samarbetspartner Åke Malmqvist. Detta var vår fjärde "De Vilda Blommornas Dag" tillsammans, alla i stadens närhet. Vi hade begränsat vårt besök till området mellan Fredriksskans och Engeltofta, belägna vid yttre fjärden.

Norrlandet donerades 1602 av Karl IX:s hustru Kristina till Gävle stad. Före donationen användes marken kollektivt av Testebo by vilken bedrev odlingar här. Det kunde inte vara muntert att på detta sätt bli tvingad bort från den odlingsrätt man haft under lång tid. Det var menat att marken skulle upplåtas åt fiskare, men så blev det inte riktigt. Den närmast staden belägna marken använde Gävle stad såsom bibeln föreskriver (Matteus 25 kap.) "Åt den som har skall varda givet." Således fick borgmästare Olsson äganderätten till Kullsand 1638. Sjötorp byggdes 1864 av målarmästare Sjöstrand, övertogs och ombyggdes på 1880-talet av grosshandlare Brandt. Engeltofta köptes 1871 av grosshandlare Kronberg vilken anlät arkitekt för byggnationen av sin sommarbostad. Denna engelskinfluerade slottsvilla stod klar 1882. Under hela 1800-talet byggdes mängder av sommarbostäder åt diverse borgare vilket gjorde det hart när omöjligt för den vanlige med-

borgaren att komma ner till stranden. Gävle kommun inköpte därför Engeltofta 1980 vilket möjliggjorde strandvistelse med bad i stadens närhet. Sträckan Sjötorp – Kullsand är av riksintresse för kulturmiljövården och är tillgänglig för allmänheten. Här är det dock svårt att nå stranden. Skulle man lyckas forcera alla hinder blickar man i SV ut mot Korsnäs-fabrikerna, och i S kan man gotta sig åt den del av Gävle hamn som heter Fredriksskans.

Detta var omständigheterna vi hade att rätta oss efter när vi planerade årets exkursion. Mellan Engeltofta och Sjötorp, en sträcka av 300 m, ligger en privatägd sommarbostad. Därför planerade vi att börja i Engeltofta men eftersom vi inte kunde vandra längs stranden till Sjötorp måste vi vända åter till parkeringen för att ta bilarna dit.

Hela 32 personer samlades vid Dammbron intill f.d. Silvanum för samåkning ut till Engeltofta, där en av våra ortstidningar väntade. I reportaget visades en bild av Åke med en förklarande text att det var jag som visades. Det är väl sånt vi får tolerera med det medieintresse vår passion åtnjuter.

Vid rekognosceringen av Engeltofta var hela strandängen fylld med mandelblomma, *Saxifraga granulata* vilken spred en härlig mandeldoft över omgivningarna. Här fanns också diverse andra strandväxter att glädja sig åt, men den

blommande mandelblomman var den tänkta höjdpunkten med tanke på dagens målgrupp. Mandelblomma är dessutom ovanlig i våra trakter. Snopna blev vi då vi nådde stranden med vårt sällskap och kunde konstatera att strandängen var nylagen och liknade en stor golfgreen. Skillnaden var att hålen med vidhängande flagga ersatts med melaninhungriga människor utsträckta på diverse underlag. Därmed kunde stranden glömmas.

Engeltofta är anlagd vid en tid då de engelska parkerna var populära. Mellan stranden och slottet som idag är restaurang var gräsmattorna inte slagna. Här växte vitfryle, *Luzula luzuloides* vilken liksom parkgröe *Poa chaixii* är vanlig i den här typen av miljö. De inkom med gräsfrö från bl.a. Tyskland i början av 1900-talet, som ingrediens i tidens mode, den engelska parken, vilken stod i kontrast till barockens parker. Saknaden av mandelblomma fick ersättas av ett stort bestånd likaledes vitblommande fältarv *Cerastium arvense*, även den en sen invandrare, först rapporterad 1744 och spridd med vallfrö under slutet av 1800-talet.

Vitfrylens vetenskapliga namn kan förete sig något ovanligt. Översatt blir det den frylelikande frylen. Förklaringen är att den tidigare tillhört släktet *Juncus*. *Luzula albida* kanske kunde vara ett alternativt namn. Från Kaukasus och Sibirien härstammar det stora bestånd av pestskräp *Petasites hybridus* som med sina rabarberlika blad väckte uppståndelse. Namnet kommer sig av att man trodde att den kunde användas som botemedel mot pest. Beståndet förökas enbart vegetativt. Det har en kombination av

dioika och monoika blommor, där märkena är sterila. Honblommor saknas i Norden. Växten kallas också pestilensrot och odlades i klosterträdgårdar under 1600-talet, vilket också bör vara det sekel då den infördes till Skåne.

Engeltoftabesöket avslutades med att vi visade ett bestånd av ett tjugotal exemplar av tvåblad *Listera ovata*. Det väckte förtjusning i gruppen. Man kan själv förundras över den magiska kraft orkidéer tycks ha på människor. I mina ögon var beståndet av fältarv estetiskt mer tilltalande, men åtnjöt alls inte samma uppmärksamhet.

Så var det då dags för á la Carten. Vi slöt upp i sedvanlig bilkaravan för att transporteras den lilla sträcka som avståndet till Sjötorp utgjorde. Om det slottsliknande Engeltofta är magnifikt kan knappast det samma sägas om Sjötorp. Det liknade mest min sinnebild av Villa Villerkulla, som jag föreställer mig det från ungdomslitteraturen. Men trädgården med omgivande naturområden var desto magnifikare. Arrendet för Sjötorps väner hade upphört detta år, varför trädgården fått breda ut sig efter eget behag. På gårdsplanen möttes vi av en imponerande stor bok, *Fagus sylvatica*. Intill boken stod en lika stor kustgran *Abies grandis*. Deltagarna anmodades krossa ett barr varvid en underbar doft av apelsin omgav oss. I trädgården på "slottets" bakside kunde boken jämföras med blodbok *Fagus sylvatica f. purpurea* av samma imponerande storlek. Här stod också en pampig blodlönn *Acer platanoides 'Schwedleri'*. Den röda färgen som dominerar synintrycket utgörs av anthocyaniner och finns i cellernas

vakuoler. Det gröna klorofyllet finns i cellernas kloroplaster. Dessa blodformer är populära som prydnadsträd, men har inte samma livskraft i naturen, då det är klorofyllet som möjliggör fotosyntesen.

Stora träd av avenbok *Carpinus betulus*, som ju inte alls är någon bok, admirerades (beundrades). De flesta av våra lövträd såsom lönnar *Acer*, ask *Fraxinus excelsior*, lindar *Tilia*, ek *Quercus robur* popplar *Populus*, sälg *Salix caprea*, skogsalm *Ulmus glabra*, kunde jämföras. Jag påtalade almens dystra öde söderut i landet, där almsjukan härjar. Svampen *Ceratocystis ulmi* har ett mutualistiskt förhållande med en skalbagge av släktet *Scolytus*. Skalbaggen får vid kläckningen svampkonidier på sig och sprider svampen som dräper trädet genom att tappa till trädets kärl samtidigt som den utsöndrar toxin. Almstriden i Kungsträdgården på sjuttioalet kanske kommer att få ett annat syfte än det då avsedda.

Åke övertygade deltagarna att vissa djupflikiga blad vi såg verkligen var hassel *Corylus avellana 'heterophylla'*. Han tränade dem även att använda lupp. De tittade på bladskaftens röda glandler. Han hade för ändamålet i fråga flera luppar med sig - pedagogiskt så att säga, men så är han ju lärare emeritus. Något att tänka på inför kommande arrangemang. "Laburnum äro här allmänne" skriver Linné i Skånska resan, vi kunde säga detsamma. Gullregn finns ju numera i två arter samt hybriden mellan dessa.

Fältskiktet bestod till större delen av gräs. Parkgröe var ett av de dominerande. I övrigt lärde vi oss känna igen några av de mer lättidentifierade: Hundäxing *Dactylis glomerata*, knylhavre *Arrhena-*

therum elatius och hässlebrodd *Milium effusum*. Dessutom fanns övergivna odlingar. Körvel *Myrrhis odorata* spred en lakritsdoft till omgivningen vid beröring. Den franska kokkonsten är otänkbar utan körvel. Hos oss är den först rapporterad 1792 som planterad, för att observeras som naturaliserad 1809. Citrontimjan *Thymus xcitriodoros* luktade härlig lime, och är utmärkt som te vid förkylning, då den innehåller fenolderivatet tymol som är slemlösande. Budskapet var: Använd alla sinnen vid identifikation. Hos vår "vilda" flora kunde konstateras att flenört *Scrophularia nodosa* luktar kaffe vid beröring. Känseln är också användbar. Lek tanken att du blundande får jämföra ett blad av hassel med ett almblad, vilket är strävast?

Den missade strandängen vid Engeltofta krävde kompensation. Därför vandrade vi genom en lindallé, stora träd som inte var hamlade, för att komma fram till en strandäng som inte var tuktad. Strandängen tillhör ett privatägt område, men jag har för länge sedan fått tillåtelse att beträda stranden. Anledningen var då svårigheten att nå vattenlinjen med mina elever och jag hoppades överenskommen gällde även denna dag. Vi kunde här njuta av orkidéer inom handnyckelkomplexet. Alla visade sig tillhöra samma art, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata*. De ofläckade smalt lansettlika bladen, samt de långa braktéerna användes som övertygelsebevis. Kärrvialen *Lathyrus palustris* med sina vackert blåviolettera blommor examinerades för att visa på artkaraktärer inom släktet *Lathyrus*. En av mina favoriter, gökblomster *Lychnis flos-cuculi* stod här i all sin prakt.

Vi återvände härefter till Sjötorp för matrast. För vad är väl naturvandringar utan matsäck? Vi fortsatte sedan mot Fredriksskans. En tämligen lång promenad förestod, varför vi föreslog att de som ej hade ork eller tid kunde avbryta utflykten. Samtliga visade sig följa med på den himmelska promenad som förestod, där vår himmel var grön i den lövträdssal vi inträdde, vibrerade av liv under fågelsång och insektsfladder. Fältskiktet dominerades här av kirskaal (kers) *Aegopodium podagraria* men allehanda andra blommor fanns att njuta av. Kers är en gammal medicinalväxt använd bl.a. mot gikt = podager, därav artemitetet. Linné tycktes dock föredra smultron *Fragaria vesca* för att lindra sin podager.

Hela vandringsen skedde i en Linnéansk kulturpåverkad miljö, en miljö han älskade och ideligen återger i sina reseskildringar. Varför inte låta den trehundraåriga archiatern jubileumsåret 2007 beskriva vår avslutande vandring, då ingen botaniker mig känd är kapabel att i ord beskriva sinnesstämningar så sensibelt: "Var man koxar syns grönt som vederkvicker ögonen, varföre och Skaparen gjort hela jorden grön; här på spela

blommor av allehanda och varjehanda couleurer, som existera och göra människan nöje. Träden svinga sina löv och göra ett angenämt sus, fåglarna instämna med allehanda härliga sånger, hela regnum vegetabile giver en ljuvlig lukt ifrån sig. Insekterna svänga omkring i luften, och sätta sig här och där som puchader, ja vart man vänder sig rudera av den obeskrivliga Skaparen. Han måtte vara en sten som av allt sådant ej skulle vederkvickas."

Citerade källor

Aldén, Björn et. al. 1998.

Kulturväxtlexion. Natur och kultur/ LT: s förlag. Lund.

Berglund, Karin 2007. Jag tänker på

Linné, Han som såg allt. Albert Bonniers förlag.

Ekholm, Dag et. al. 1991. Vilda och förvildade träd och buskar i Sverige. SBT-redaktionen. Lund.

Hylander, Nils 1970. Prima loca plantarum vascularium Sueciae.

Almqvist & Wiksell. Uppsala.

Nordström, H. 1990. Gräs. Natur och kultur. Stockholm.

Det är osannolikt att det som är uppenbart blir sant

Apropå den mänskliga faktorn i forskningen

Anders Delin

Kortskaftad ärgspik *Microcalicium ahlneri* växer i Norrland huvudsakligen på ett mycket väl definierat och avgränsat substrat, nämligen på kvarblivna talltorrakor eller tallhögstubbar *Pinus sylvestris* från tiden före den första avverkningen i urskogen. Det är ofta i en kontinuitetsskog som har kommit upp spontant ur det som blev kvar efter dimensionsavverkningen. Det kan också vara i en planterad ny skogsgeneration, om högstubbar har klarat sig stående trots ingreppen.

På dessa högstubbar växer den på ved som är genomborrad av insekter, helst splintved, fortfarande fast, men inte hård, inte rötad men något vittrad av väder och vind. Den växer vanligen skyddad för regn och snö, ibland inuti en gång eller spricka, men oftast synlig utifrån med starka glasögon. Den kan hittas både högt och lågt på högstubben. Den växer ogärna tillsammans med någon annan lav eller svamp, men gärna på samma typ av substrat som vednål *Chaenotheca brunneola*. Sällsynt hittar man den också på yngre torrakor, från tallar som vuxit upp under de senaste två århundradena och stått döda bara några decennier. I sydvästra Sverige kan man finna den på gammal granved *Picea abies*.

Kortskaftad ärgspik är sällsynt men ganska lätt att hitta om det rätta substratet finns. Det rätta substratet är flera hundra år gammalt - efter tallens död. Någon gång kommer högstubben att falla och den kortskaftade ärgspiken att dö. Om inga levande tallar tillåts åldras och dö naturligt, om inga eldar ärrar dem, om inga rötresistenta talltorrakor bildas, då kommer den kortskaftade ärgspiken att få problem med att överleva. Rekonstruktion tar 500 år.

Eftersom den kortskaftade ärgspikens habitatval i Norrland är så tydligt och den så sällan påträffas på annat substrat trots att den ofta söks, samt eftersom dess forna och framtida öde förefaller så uppenbart, blir den inte särskilt intressant som forskningsobjekt. Troligen kommer ingen att vilja studera den ur vetenskaplig synvinkel, och ingen vetenskaplig artikel kommer att skrivas om den.

Eftersom en sanning etableras genom forskning och publicering, är det alltså osannolikt att det som är uppenbart beträffande den kortskaftade ärgspiken kommer att bli sant. Det återstår att se om detta påstående kan vara en så stor utmaning att någon försöker vederlägga det genom en vetenskaplig studie.

Korta rapporter

Foderkäringtand *Lotus corniculatus* ssp. *sativus* i Söderhamn

Fyra lokaler sågs 2007: Ruderatmark, f.d. järnvägsbangård, i Söderhamn, Skatön vid restaurering av Svartsundsranan, Enskär vid bryggbygge samt Vallvik ängsmark. Ny för Hls.

Gunnar Bodlund, Pär Hedwall och Åke Ågren, Söderhamn

Havtorn *Hippophaë rhamnoides* i Norrala

2007 hittade jag två buskar på havsstrandtomt, ej planterade av tomtägaren. Även en buske på en liten obebodd ö. Norrala, Enigheten. Ny för Söderhamns kommun. Åke Ågren

Stor kardborre *Arctium lappa* i Söderala
2007 hittade jag en 2½ m hög planta i rabatt i Berga, Söderala. Andra fyndet i modern tid. Första i Harmånger, Stocka, Ove Åkerström 1984.

Pär Hedwall

Strandfräne *Rorippa sylvestris* i Söderala

I vanliga fall bara enstaka ex. på ruderatmark och i rabatter, men här på jordbrukartomtomtmark och betesmark växte ca 300 ex. i Söderala, Skallbacka, 2007.

Pär Hedwall och Åke Ågren

Vägsenap *Sisymbrium officinale* i Rengsjö

En planta i rabatt 2007, troligen inkom-

men med dahliaodling, i Rengsjö, Stor-sjön. Ny för Hls i modern tid.

Åke Ågren

Kambräken *Blechnum spicant* i Kungsberget, Järbo

Den 10 aug. 2007 fann jag en planta av kambräken högt upp i Kungsbergets sydsluttning i västra kanten av en stig och skoterled. Den växte i ordinär frisk till fuktig skogsvegetation. Den hade nio sterila blad, inget fertilt. Koordinaterna är 673677 153759. Detta är det tredje fyndet i Gästrikland.

Anne-Marie Dahlbäck, Järbo

Brödtaggsvamp *Sarcodon versipellis*, EN, i Trönö

Den 1 aug. 2007 hittade jag i skogen på Tannåsens sydostsluttning något som på översidan såg ut som en brödicka men som visade sig ha taggar på undersidan, och mest liknade en brödtaggsvamp. Johan Nitare har tittat på den och bekräftat artbestämningen. Han uppger att den troligen är funnen bara en gång tidigare i Hälsingland. Platsen där den växer är en gammal granskog på blockig mark, med en del äldre tallågor. Där har troligen inte avverkat sedan motorsågen gjorde sitt intåg i skogsbruket. Växtplatsen ligger inom en nyckelbiotop som skyddas genom naturvårdsavtal. Koordinaterna är ungefär 68090 15516.

Alf Pallin, Söderhamn

Rostticka *Phellinus ferruginosus* vid Skärjån i Skog – ny nordgräns?

Den 24 september 2006 hittade jag två asklågor *Fraxinus excelsior* med miss-tänkt rostticka vid vänstra stranden av Skärjån, vid 677121 156715 och 677122 156721. Bägge fruktkropparna var flera decimeter stora. Det har dröjt till aug. 2007 innan fynden blev verifierade, av Mattias Edman vid Mitthögskolan i Sundsvall. Anders Delin skrev i VÄX 3/03, sid. 3-4 om en sannolik ny svensk nordgräns för arten i Järbo, och dessa nya fynd förflyttar nordgränsen många mil norrut. Troligen är det också de första fynden av arten i Hälsingland.

Lotta Delin, Järbo

Ulltickeporing *Skeletocutis brevispora*, VU, i Ovensjö

Den 15 april 2007 hittade jag en vackert utvecklad vit ticka växande på en gammal ullticka *Phellinus ferrugineofuscus* på en grov granlåga *Picea abies* i Grävna Knippans naturreservat, koordinater 673586 153588. Det syntes tydligt att de vita porerna inte var formade av ulltickan utan av den saprofytiskt på ulltickehymeniet växande svampen. Porerna hade betydligt större diameter än ulltickans. Andra gånger kan man hitta tunna vita skinn som växer på ullticka, och som övertar ulltickans porers form. Det var makroskopiskt starkt misstänkt att det skulle vara en ulltickeporing, och detta har nu bekräftats av Mattias Edman.

Lotta Delin

Knottrig blåslav *Hypogymnia bitteri*, NT, i Los

Den 16 aug. 2007 hittade jag denna lav i

en gles tallskog *Pinus sylvestris* nära Älg-sjöns södra strand, koordinater 684551 146372. En decimeterstor grupp av blålar växte på nordsidan av en 125-årig tall, 30 cm över marken. Jag har inte tidigare lyckats finna denna art i Hälsingland, däremot ofta i landskap närmare fjällen. Det finns bara ett fåtal hälsingefynd av arten, alla i de nordvästra delarna, och inget efter 1964, då Sten Ahlner fann den på tre ställen.

Anders Delin, Järbo

Dvärgnäckros *Nuphar pumila* i Ängersjö

Den 15 aug. 2007 försökte jag återfinna dvärgnäckros, som jag hade sett år 1978 i en liten sjö nedanför Gäddejön i Ängersjö. Syftet var att verifiera att det var den arten och skaffa beläggsexemplar. På vägen dit kom jag till Gäddejön och fick syn på några mycket små näckrosblad med plattade stjälkar, som låg hoptrasslade i driften. Från båt undersökte jag sedan sjöns östra del, och fann småningom ett par plantor som hade blommat och nu hade vackra frukter. En av dessa togs upp i sin helhet och pressades. Artens alla karaktärer kunde ses på denna planta. I sjön sågs ingen vanlig gul näckros och endast en liten planta av sannolik nordnäckros *Nymphaea alba* ssp. *candida*. Koordinater: 685830 145250. Det finns bara två andra lokaler för arten i vår databas, i Färila och i Arbrå.

Anders Delin

Ytterligare en lokal för skogssvingel *Festuca altissima*, NT, i Forsa

Vägled av en uppgift i ArtDatabankens databas över rödlistade kärlväxter sökte jag den 26 juli 2007 *Festuca altissima* i

Trollsmyrbergets västsluttning i västligaste delen av Forsa. Det var Jan-Olov Edlund som i samband med nyckelbiotopsinventering hade noterat arten där. Koordinatangivelsen gällde bara den relativt stora nyckelbiotopen, och skogssvingeln dök upp utanför nyckelbiotopen när jag hade givit upp försöken att finna arten. Den stod nu på ett 2-3 år gammalt hygge, på svagt sluttande bördig fuktig skogsmark nedanför berget. Det fanns ca 100 plantor inom ett område på 25 x 8 meter. Alla hade blommat rikligt. De längsta stråna var 1,9 m höga. Hygget dominerades av toppdån *Galeopsis bifida*. Av typiska mullälskande följararter till skogssvingeln fanns bara hässlebrodd *Milium effusum*. Detta är den tjugoförsta skogssvingel-lokalen i Hälsingland. Koordinaterna är 684468 155040.

Anders Delin

Trådfräken *Equisetum scirpoides* i Letsbo, Ljusdal

Den 24 maj 2006 hittade jag stora mängder av trådfräken i en miljö där den inte alls förväntades, i en trakt som inte har några kända kalkförekomster, nära skjutbanan i Letsbo, från koordinaterna

687146 150329 till 687132 150360. Trådfräken växer där längs en källbäck som löper genom skog på blockig mark och bitvis försvinner under jord. Den växer mest intill bäcken eller höljer som den bildar, och på ett ställe mycket tätt på ett lågt plant block nära vattnet. Skogen är sammansatt av gran *Picea abies*, klibbal *Alnus glutinosa* och hägg *Prunus padus*, och på marken kring bäcken finner man bl.a. blodrot *Potentilla erecta*, kanelros *Rosa majalis*, stenbär *Rubus saxatilis*, skogsnäva *Geranium sylvaticum*, mossviol *Viola epipsila*, strätta *Angelica sylvestris*, vitpyrola *Pyrola rotundifolia*, borstistel *Cirsium helenioides*, ormbär *Paris quadrifolia*, knaggelstarr *Carex flava*, kransmossa *Rhytidadelphus triquetrus* och rödgul trumpetsvamp *Cantharellus lutescens*. Jag uppskattade trådfräkenbeståndet till flera hundra tuvor. Det är enda lokalen i dessa trakter där jag har sett trådfräken. Vattnets kemiska egenskaper är okända, men bäcken hade rikligt med vatten även en torr sommar som 2007, då de flesta andra bäckar var torra. Följararterna tyder på åtminstone skapligt högt pH.

Maj Johansson, Bäckan, Ljusdal

Rödnarven *Spergularia rubra* har succulenta blad

Anders Delin

Rödnarv håller på att bli en vanlig art, i takt med utbyggnaden av grusvägarna. Den hittas både i tätorter och långt ute i skogen, om grus- eller krosstenslaster har fraktats dit. Det finns väl inte mycket att förväxla den med i dessa miljöer. I havsnära miljöer finns dock även en annan art, saltnarv *Spergularia salina*, som möjligen skulle kunna förväxlas med rödnarven. Från Hälsingekusten har den noterats några gånger fram till 1927, bl.a. på barlast, men under häslingeflorainventeringen bara i Gnarps masugns naturreservat, av Göran Törnqvist 1988.

Jag fick anledning att använda nycklarna och beskrivningarna i flera floror

vid ett besök i Bohuslän, då jag hittade en liten växt i detta släkte vid ett hällkar nära havet. De karaktärer som förekom i flororna var dels om bladen var succulenta (tjocka och vätskefyllda), och om stiplerna var fria från varandra eller vid basen hopväxta. Stiplerna ledde mig till rödnarv, men de succulenta bladen (Flora Nordica och Den nya nordiska florran) till saltnarv.

När jag sedan tittade på rödnarv hemma i Järbo visade det sig att den visst hade succulenta blad, med form som en på längden halverad cylinder, varför växten från havsstranden fick lov att kallas rödnarv den också.

Kambräken *Blechnum spicant* 36 år i rotvältegröp på Grossjöberget

Anders Delin

Under åren 1987 – 1988 inventerade Bollnäs Naturskyddsförening Grossjöberget i Arbrå särskilt intensivt, för att visa de höga naturvärden som finns där och ge argument för naturreservatbildning i det 450 ha stora området. I den svårorienterade terrängen snitslade vi upp ett glest rutnät i nord-syd och öst-väst-riktningarna, och stödde oss på detta nät vid beskrivningen av terrängformer, skogstyper och artfynd. Det var före GPS'ens tid. Rutnätet ledde oss ut i terrängpartier som vi kanske inte annars skulle ha besökt. Vårt och många andras arbete ledde 1998 till att Grossjöberget blev naturreservat (Delin 1998).

Större delen av Grossjöberget kläds av artfattig talldominerad *Pinus sylvestris* skog på blockig morän. Som vanligt i sådan terräng kommer mera gran *Picea abies* in i sluttningarna, och med den en något artrikare, mer krävande flora. I en sådan ganska brant sluttning, med grandominerad skog träffade jag den 8 sept. 1988 på en planta av kambräken, som växte i gropan efter en vält björk *Betula* sp. Gropan var bara drygt en meter i diameter. I den fanns också en 30 cm hög, 5 mm grov och ca 17 år gammal gran. Björken skulle alltså ha fallit före år 1971. Det är troligt att kambräkenplantan hade grott ungefär samtidigt med granen, eftersom artens sporer etablerar sig bäst på naken jord.

Vid upptäckten hade kambräkenplantan sju sterila blad, varav ett eller två hade utvecklats 1988.

Den 24 sept. 1991 hade plantan 10 sterila blad och den lilla granen växte fortfarande lika långsamt.

Åke Englund är den som tidigast insåg Grossjöbergets naturvärden, och som har följt dess öden allra närmast. Han har hållit ett öga på kambräkenplantan och återfann den ganska raskt vid koordinaterna i rikets nät 682014 154300 när vi tillsammans var där den 17 juli 2006.

Rotvältegropan där den växer är ca 30 m nedom, öster om, och ca 10 m norr om en mycket grov tallåga. Kambräkenplantan hade 2006 delat sig i två, med några cm mellanrum. Det fanns 6 gamla och 3 nya blad på ena plantan och 3 gamla (samt några korta rester av gamla) och 3 nya blad på den andra. Inga sporbildande blad. De sterila bladen var ganska små, ca 20 cm långa.

Marken var täckt av ett tämligen tjockt lager av förna och hus- och väggmossa *Hylocomium splendens* och *Pleurozium schreberi*, med lite blåbär *Vaccinium myrtillus*, linnea *Linnaea borealis*, skogsfibbla *Hieracium* sect. *Hieracium* och kruståtel *Deschampsia flexuosa* närmast kambräkenplantorna. Den fallna björken var starkt förmultnad, bruten i många stycken. Rotvältegropan hade ganska skarpt avsatta kanter och var ungefär 1x1,5 m stor.

Det finns bara cirka 10 fynd av kambräken i Hälsingland. Några av dem finns bara som litteraturuppgifter, från platser som är omöjliga att återfinna. Ett par är kända och följda sedan lång tid. Några är fynd av liknande slag som denna planta på Grossjöberget, slumpmässigt upptäckta under de senaste decennierna.

Kambräken står i vanlig skog, och förekommer uppenbarligen så glest att man måste gå många tiotals mil innan man stöter på arten. Det finns bara en hjälp vid sökandet efter kambräken, nämligen att titta på platser där marken har störts något eller några decennier tidigare. Därför är också några av våra fynd av kambräken gjorda i anslutning till gamla skogsbilvägar, där moss- och kärlväxttäcket åter har slutit sig. På sådana lokaler lever arten farligt, eftersom det ju inte är ovanligt att vägförbättringar avlägsnar växttäcket på större eller mindre ytor.

Det finns kambräkenplantor i Hälsingland som producerar fertila blad och troligen sporer, men vi har aldrig sett någon lokal spridning med hjälp av sporer. Ett par av de största och troligen äldsta plan-

torna har däremot vuxit genom förgrening och tillväxt av jordstammen.

Kambräkenplantan på Grossjöberget visar oss att en enda planta kan vara mycket uthållig (nu ca 36 år) trots att den är liten och lever långt bort från sitt huvudsakliga utbredningsområde och i en miljö som inte är dess optimala. Jag har sett den storvuxen och ymnig i oceanisk granskog i Nord-Trøndelag, där många miljöfaktorer är mycket annorlunda. På lokalen på Grossjöberget är det troligt att den gynnas av att ingen avverkning har skett. Förmodligen skulle den ha svårt att klara konkurrens med tät hyggesvegetation.

Om inte skogsbrand går över området kan man räkna med att Grossjöbergets reservatstatus gör att kambräkenplantan förblir ostörd och kan studeras under ytterligare många år.

Citerad litteratur

Delin, Anders, 1998. Grossjöberget har blivit naturreservat. VÅX 3/98, sid. 14-16.

Innehåll

- 3 En bevarad och en skövlad sötgräslokal i Järvsö
Anders Delin
- 5 Förvildade vilda växter på Ingemar Eckards tomt i Älvkarlhed
Anders Delin
- 8 Långnäsudden i Bergvik – mer om en tandrotlokals historia
Anders Delin
- 9 Skogsnäringen erkänner naturskogsplundring
Anders Delin
- 10 Höstmöte i Gävle 21 oktober
- 11 Insamlingsresa i Söderhamns kommun 13 maj 2007
Birgitta Hellström
- 13 De vilda blommornas dag 2007 i Ockelbo
Barbro Risberg
- 14 Hälsingefloran
Anders Delin och Björn Wannberg
- 15 De vilda blommornas dag 2007 i Grävna Knippans naturreservat
Inga-Greta Andersson
- 16 Kustvandring från Ragvaldsnäs dansbana till Bäcksand i Gnarp den 22 juli 2007
Sven Norman
- 17 Skålporing - en svamp som får se ut nästan hur som helst
Erik Sundström
- 20 Grönbräken på sin enda lokal i Gävleborgs län, Älgsjöberget i Los
Anders Delin
- 23 Nya lavar för Norrland och Hälsingland
Åke Ågren
Rättelse om jättelind
Göran Vesslén
- 24 Duvön, Sandarne - artrik och raritetsrik ruderatmark
Pär Hedwall och Åke Ågren
- 25 De vilda blommornas dag 2007 i Gävle
Ove Lennström
- 29 Det är osannolikt att det som är uppenbart blir sant
Anders Delin
- 30 Korta rapporter
- 33 Rödnarven *Spergularia rubra* har succulenta blad
Anders Delin
- 34 Kambräken *Blechnum spicant* 36 år i rotvältegröp på Grossjöberget
Anders Delin

Gul näckros och dvärgnäckros. Foto: Anders Delin